

Az egyház: mozgalom — mozgalmak az egyházban

Az egyházi mozgalmak „kétségtelen újdonságot jelentenek, amelynek jelentőségét meg kell értenünk Isten Országá szempontjából”. II. János Pálnak e szavai szolgálnak vezérfonalul előadásomhoz, amelyben a mozgalmak jelenségét nem annyira külsődleges jelentőségük szempontjából igyekszem értelmezni, mint inkább olyan valóságként, amely hatékonyan hozzájárul a mai egyház megújulásához. Gondolatmenetemben kizárólag II. János Pál különböző szövegeiből indultam ki, nem személye magasztalásáért, hanem azért, mert a mozgalmak témája történelmileg az ő tanításában nyert minden kortárs püspöknél tágabb teret.

1981. szeptember 27-én a pápa nemcsak azzal döböntette meg az egyházi mozgalmak vezetőit, hogy beszédét a szentmise elején intézte hozzájuk, hanem legfőképp azokkal a kifejezésekkel, amelyeket használt. A szertartás bevezető szavai után így szólt: „Mint jól tudjátok, az egyház — mozgalom.” Úgy tűnt, hogy jól ismert dolgot említ, pedig olyan hasonlatot használt, amely tartalmában nem volt teljesen új, de egészen eredeti a használt elnevezés. Így a mozgalmak számára hasznos elmélkedések kiindulópontjává vált, egyrészt az egyház eseményének kiindulópontja tekintetében, másrészt a mozgalmak történelmi-teológiai értéke felől.

Ezt a találkozót két egyházi mozgalom szervezte meg: a lengyel *Hit és Fény* (ismertebb nevén *Oázis*), amelynek alapítója a lublini teológus, Franciszek Blachnicki és az olasz *Comunione e Liberazione*, amelyet szintén egy pap, Luigi Giussani alapított. Ők hívták össze az egyházzal szerzett tapasztalatuk értelmezésére azokat a csoportokat és közösségeket, amelyek elterjedtsége meghaladta a helyi vagy országos szintet. Végül is hűz különböző közösség vett részt ezen. Nem mindenki vállalta a „mozgalom” elnevezést, így az *Opus Dei*, a neo-katekumenális közösségek ezért nem is fogadták el a meghívást. (Az 1987-es második találkozón azonban már ők is részt vettek.)

E tény nem mellékes. Megvilágítja, hogy a „mozgalom” — a szó igen elterjedt az olcsóbb publicisztikában, de ott nem specifikus egyházi valóságok jelölésére szolgál (ezeket csoportoknak, közösségeknek, társulásoknak is nevezzük) — azt a mozgalmasságot jelöli, amely az egyház testét jellemzi, és már a II. Vatikáni zsinat idején XXIII. János „aggiornamento” szavával jelölték. Az „aggiornamento” töve a „giorno” (nap), latinul „dies”, és ennek eredeti jelentése fény. Így az *aggiornamento* szó Krisztus fényességének láthatóbbá válására utal. Krisztus: *Lumen Gentium*, a népek világossága, az *aggiornamento* tehát a Krisztussal való igazabb azonosulást, az ő termékenyebb, megragadóbb sugárzását is jelenti. Akik az utóbbi években igyekeztek felmérni a mozgalmak és célkitűzéseik változatosságát, rájöttek, hogy mélyebbre kell ásni az egyszerű osztályozásnál.

„Mint jól tudjátok, az egyház mozgalom — jelentette ki a pápa —, legfőképp pedig titok, az Atya örök szeretetének titka, az Ő atyai szívének titka, amelyből a Fiú és a Szentlélek küldetése kezdetét veszi.” II. János Pál itt a *titok* fogalmához nyúl vissza, amire a zsinatnak az egyházzal szóló tanítása épül, s ami az egyházzal szóló konstitúció címét is adta.

„A titok: Isten elrejtett és örök élete, amely az ember történelmében alkotásként és újjáalkotásként nyilvánul meg, és Krisztusnak, valamint az egyháznak az arcát ölti magára.

Ennek a mozgásnak az eredete Isten kezdet nélküli idejében rejlik és bejárja az emberi

történelmet. Olyan mozgás ez, amely a Kezdetben teljesen benne foglaltatik, és amely éppen e kezdetnek újrafeltárása a föld összes színterén és az idő minden pillanatában.

Olyan mozgás ez, amely Isten szívéből indul és az ember szívébe érkezik, s e megújult szívből indul ki újra, hogy besugározza és átalakítsa az ember életének újabb területeit.

Az egyház, amely ebből a küldetésből származik, *in statu missionis* található; olyan mozgás, amely a szívekbe és az elmékbe hatol. Olyan mozgás, amely belevesi magát az ember és az emberi közösségek történetébe. Az egyház mozgalmainak magukban tükrözniük kell annak a szeretetnek a titkát, amelyből az egyház született és folytonosan születik.”

A pápa mindig is különleges figyelmet szentelt a mozgalmaknak. Nem speciális feladatra szánt speciális erőket tartja a mozgalmakat, amilyenek egykor az Actio Catholica specializált mozgalmi voltak. Az egyháznak arra a készítésére gondol, hogy folytonosan újjászülethessen egyre újabb emberek és kultúrák szívében. Ezért érzi sürgetőnek azt, hogy az emberek fölfedezhessék a hit időserűségét és vonzóerejét. Mert a hitnek életformává is kell válnia, képessé arra, hogy az „emberéletnek új formákat adjon”. E teljességre törekvést legfőképpen azokban a társulásokban látja, amelyeket egyszerűség kedvéért mozgalmaknak nevezünk; olyan szóval, amely egyrészt kevesebbet, másrészt többet mond, mint amit kifejezni szeretnénk vele. Kevesebbet, hiszen vannak olyan közösségek, amelyek nem vállalják magukra ezt a szociológiai terminust, mégis ezt a lelki tapasztalatot élik. Ugyanakkor többet, mint egy külsődleges társaságot leíró kifejezés, hiszen utal arra a mélyen rejlő és mégis látható tényre az egyház történelmében, amit az alábbiakban elemzünk.

„A mozgalmaknak tükrözniük kell magukban ennek a szeretetnek a titkát.” Egyetlen mozgalom sem azonos az egész egyházzal, de ha valóban egyházi akar lenni, nem szorítkozhat arra, hogy csak az egyház tapasztalatának egy részletére hagyatkozzék: arra van hivatva, hogy az egyház teljességét fejezze ki és arra neveljen.

Moreira Neves, aki akkor a Püspöki Kongregáció titkára volt, ma pedig Brazília bíboros prímása, ugyanezen a találkozón ezt mondta a Szentatya beszéde előtt:

„A mozgalmak akkor teljes értékűek, ha elmélyült kapcsolat van az egyház titkával. Ezért minden mozgalomnak tudnia kell azt, hogy nemcsak elvileg tartozik az egyházhoz, hanem annak része, pontosabban tükröződése... Az egyház minden mozgalomtól teljességet vár.”

A II. Vatikáni zsinaton tisztázódott, mire van igazán szüksége az egyháznak: nem aprólékos okoskodásokra, mint azt az ötvenes évek laikus teológiája művelte, hanem éppen a keresztségi hivatás újrafelfedezésére, amely minden egyes hívőt érint Isten egyetlen népében.

A zsinat a keresztény életet állította középpontba, azt az általános papi hivatást, amelyet a keresztségben minden hívő megkap, természetesen anélkül, hogy tagadná különbözőségüket a papi rendhez tartozóktól. De a papságot is Krisztus teste egészében szemléli.

Krisztus egyetlen és mindig egyazon Lelke a történelem különböző körülményei közt különböző temperamentumokat és személyiségeket érint meg. Ilyenkor különböző és mindig új választásra készíti őket, az egyetlen Úr mindig új megtapasztalására. Így hozza létre, Szent Pál paradoxonával élve, az Úr megtestesülésének eseményét az időben az Ő eljövételéig (Kol 1, 24). Így érthető, miért beszélhetünk egyetlen keresztény lelkiségről: a hívő szívében a Szentlélek által elindított életről.

Minden hiteles lelkiség az adott korban Krisztus életének kifejezéseként születik, és bár soha nem fejezheti ki ezt a létet annak teljességében, törekszik teljesértékűen, nem pedig részlegesen vagy egyoldalúan részt venni benne és kifejezni azt. Így kívánja Szent Benedek, hogy semmit ne helyezünk Krisztus szeretete elé, Szent Ferenc pedig, hogy az Evangéliumot *sine glossa* éljük meg: mindenki a saját egyedi próbálkozásában a totalitást akarja tükrözni.

A lelkiség felől vizsgálhatjuk meg a mozgalmak életének szubjektív oldalát a pápa üdvözlő szavai alapján: „A mozgalmak Isten népében, az egyházban azt a mozgást fejezik ki,

amely az ember válasza a kinyilatkoztatásra, az Evangéliumra; azt a mozgást, amely a hozzánk közelítő Isten felé indít bennünket.”

Erről szól a pápa egy másik alapvetően fontos beszédében is. A Comunione e Liberazione születésének 30. évfordulóján mondott beszédében a pápa a mozgalmak karizmatikus és reformáló oldalát világította meg: „Vegyük észre, hogy a Lélek a mai emberrel is folytatni akarja azt a párbeszédet, amelyet Krisztusban kezdett meg az Isten, ezért indított a kortárs egyházban annyiféle mozgalmat. Ezek a jelei annak a formaszabadságnak, amelyben az egyetlen egyház megvalósul.” Vegyük észre, hogy az embernek Isten felé irányuló mozgását a pápa Szent Agoston nyomdokán járva, hármass mozgásként értelmezi. „Mozgás saját bensőnk felé, saját lelkiismeretünk, saját szívünk irányába”, „mozgás az emberek felé, azok felé, akiket Krisztus életünk útjára helyez”, és „mozgás a világ felé, amely szakadatlanul várja a maga számára Isten fainak kinyilatkoztatását”.

Azért idéztem teljes egészében a Szentatya üdvözlétének ezt az utolsó részét, mert nagyon tisztán világítja meg a mozgalmakat életető, teljességre törekvő felfogást. Nem úgy érzik, hogy egy bizonyos embertípushoz szól küldetésük, hogy az egyházi stratégia még szabadon hagyott tereit foglalják el, vagy hogy egy körülhatárolható dologgal kell foglalkozniuk (ima, nevelés, szociális gondoskodás stb.) — hanem életük teljes átalakítására törekszenek mindenféle környezetben és létük minden dimenziójában.

Pápasága elején II. János Pál ezzel a felszólítással fordult a világhoz: „Nyissátok meg a kapukat Krisztus előtt!” És felsorolta a személyes és társadalmi élet mindazon területeit, amelyeket át kell itatni az Üdvözítő jelenlétével. A mozgalmak e program megvalósulását jelentik.

Krisztus már a kezdetek óta olyanok által jutott el az emberekhez, akiket megragadott az Ő személye, Életükkel, valóságfelfogásukkal az emberekhez, a léthez való viszonyukkal Krisztus arcát tették láthatóvá és vonzóvá. Ezek az emberek létrehozták maguk körül az őket követők csoportját — nagyot vagy kicsit, közelit vagy távolit, ismertet vagy ismeretlent: más szóval mozgalmat. Ez az egyház belső dinamikája. Mindannyian emlékezünk azokra az epizódokra, amelyek egyengették az utunkat az érettebb, tudatosabb, élőbb hit felé, és ugyanakkor felfedték szemünk előtt emberi hivatásunk, személyes adottságaink mélységeit.

Élete végén Jézus kettős paradózist hajt végre: elküldi a Szentlelket és elküldi az apostolokat (1d. Jn 15, 26—27). Ez a két küldetés nem állítható párhuzamba: kölcsönösen egymásban léteznek, egymás erejét és értelmét jelentik.

A Szentlélek bennünket is az egyházi intézmények, az apostolok és a szentségek útján ér el. De ez az objektív adomány temperamentumunkban és adottságainkon átszűrődve, szubjektív karizmává válik; olyan ajándékká, amely a hit valamilyen sajátos hangsúlya révén hív a teljességre. Ez jól látható például századunk pápáinak történetében, amennyiben Péter objektív karizmája a Gondviselés által adott igen különböző érzékenységekben szubjektívizálódott, s lett így „Angyali Pásztorunk”, „jó pápánk” stb.

Mindez látható II. János Pálban is, akiben egy nemzet történelmének karizmája az univerzalizásra való nyitás konkrét pontjává lett. Ez a dinamizmus azonban már a kezdetekkor, már az apostoli időkben is felfedezhető. Szent Pál a titokzatos találkozások kezdőpontja volt. Ez aztán más személyeken keresztül folytatódott: rájuk bízta magát, s ez személyes kapcsolatokhoz kötötte létre, amint erről az Apostolok Cselekedetei tanúskodnak. Olyan személyessé válik benne ez a találkozás, hogy „Pál evangéliumáról, az én Evangéliumomról” beszélhet, ami nem különbözik Krisztusétól, hanem annak továbbadásáról Saul temperamentumán, érzékenységén, személyiségén átszűrve (pl. Gal 1, 6—7; 2 Tessz 2, 13—14). Így volt ez Jánossal, Mátéval, Lukáccsal is: mintegy optikai prizmává váltak, amelyen keresztül elér hozzánk Krisztus fényessége. Nem állhatunk meg a prizmánál, de csak rajta keresztül látjuk a fényt.

Néhány év óta került a teológiai viták középpontjába a karizmák témája; állíthatjuk, hogy ez

azoknak a pneumatológiai munkáknak köszönhető, amelyek a II. Vatikáni zsinat nyomán a teljességre törekvő egyháztannal foglalkoztak, és Amerikát követően a 70-es években Európában is megerősödő karizmatikus megújulással is közvetlen kapcsolatban vannak.

A Szentatya, visszaulva a rendkívüli Püspöki Szinodusra, kijelentette: „... az apostoli mozgalmak... ezeken a karizmatikus adományokon alapulnak, amelyek a hierarchiával — a felszentelt papsággal — együtt a Szentlélek ajándékaihoz tartoznak, amelyekkel az egyház, Krisztus jegyese ékeskedik.”

A Szentatya odáig ment, hogy kijelentette: „az egyházban az intézményes mellett a karizmatikus jelleg, vagyis a hierarchia mellett a különböző társulások ko-esszenciálisak, és bár különböző módokon, de együtt segítik az életét, megújulását, megszentelődését”. Különösképpen érdekes az a tény, hogy bár az „egyházi mozgalmak” kifejezés nem található sehol a zsinati szövegekben, sőt a legújabb Kánonjogi Kódex sem él vele, legalábbis szó szerint nem, a pápa úgy tartja, hogy „a zsinati dokumentumokban egyértelmű utalásokat találunk az egyházi mozgalmakra, különösen ahol kijelenti: a Szentlélek a legkülönbözőbb hívek között speciális kegyelmeket oszt szét, amelyekkel alkalmassá és késszé teszi őket, hogy különböző művekben és hivatalokban ténykedjenek, amelyek az egyház megújulása és nagyobb elterjedése szempontjából hasznosak lehetnek.” (LG 12)

Nemcsak a pápa tanítása köti össze a mozgalmak valóságát a karizmák és az egyház megújulásának témakörével. Az 1987-es Püspöki Szinodus beszél a karizmákról; azokról az adományokról, amelyeket a Szentlélek oszt szét, hogy éljünk vele az emberek javára és az egyház épülésére. A karizmák annyiban vannak hasznára a bennük részesülőknek, amennyiben az egyházat építik.

A karizma és az intézmény nem egymás alternatíváit jelentik; a *kapcsolat kölcsönös*, amint azt a pápa is kifejtette: „A hiteles mozgalom olyan, mint az intézmény éltető Lelke. Nem alternatív struktúrát jelent, hanem egy jelenlét forrását, amely folyamatosan újraalkotja a történeti és egzisztenciális hitelességet.” Ezért nem lehet rivalizálás a két oldal között, hiszen az „hátrányos az egyház egysége és küldetése hihetősége, s így a lelkek üdvössége szempontjából is”. Annál inkább szükséges az együttműködés igazságban és szeretetben, miközben mindkettő a maga feladatát végzi. Itt valóban számos nehézségre bukkanunk, bár nem akkorára, mint ahogyan a tömegkommunikációs eszközök állítják.

Csomópontjaik a következőkben foglalhatók össze. A mozgalmak érezzék át, milyen feszültséget keltenek az egyház életében. Nemzetköziségük jelzi: annál hatékonyabb egy törekvés napjainkban, minél inkább világméretben vizsgál minden emberi problémát. Ezért van az, hogy a mindenkori pápa, mint a püspökökön alapuló egyház egységének hordozója, az évszázadok során soha nem hagyta figyelmen kívül azokat az egyházi megújulásra vezető erőket, amelyek mindig radikálisan és az egyetemességre törekedve léptek föl.

A mozgalmak történetét leírhatnánk úgy is, mint a szentek történetét: nincs is más lehetséges optika az egyház történelmének olvasásához. Ha megfigyeljük a keresztény életszentség néhány archetípusát, amelyek Európa és a világ történelmében maradandó nyomot hagytak, fölfedezhetünk néhány érdekes közös vonást — segítségükkel jobban megérthetjük napjaink történelmét.

Minden mozgalom kezdetén valamilyen eseményt találunk: valamilyen kiválást. Benedek elhagyja Rómát, mert rájön, hogy annak a világnak a napja már leáldozott; Ferenc elhagyja a családját és városát; Ignác kiválik a hadseregből, hogy egy másik sereg harcosává váljon. Ugyanez érvényes minden mai mozgalom alapítójára is. A szentek azonban nem külső kényszer, hanem belső késztetés hatására mozdultak, és nem azért, hogy új rendet alapítsanak: szinte anakronisztikus megkérdezni, mi a specifikuma a belőlük születő műnek az egyházban. Egyszerűen és egészen Krisztust akarják követni; olyan iskolát akarnak létrehozni, amely Őt szolgálja. Bár a szentség teljességgel ingyenes adomány, mégis a szent alapítókön keresztül zajlik az egyház életének megújulása.

A szent alapítók a világ és az egyház történetének fontos pontjain jelennek meg. Benedek akkor tűnik fel, amikor a Római Birodalom véglegesen lehanyatlott, és vele — úgy látszott — a teremtet világ is. Ferenc a modern kor kezdetén jelenik meg, amikor újraéled a városi kultúra, és az egyháznak meg kell szabadulnia a feudális világszemlélet szorító kötelékétől. Ignác a protestáns és a francia forradalom között bukkan fel, amikor a polgárság véglegesen kezébe kaparintja a hatalmat; amikor új hadseregre van szükség, amely ügyesen és elszántan fellép az új világ és az új hatalmak ellen.

Az egyházi mozgalmak olyan pillanatban születnek, amikor a szekularizáció közepette a keresztények hivatásuk gyökereit kényszerülnek újra megkeresni, hogy új találkozásra legyenek képesek a kultúra, a művészet, a munka világával, szemközt azzal a modernizmussal, amely az egyházon kívül, ha nem az egyház ellenére épült.

Az egyház mozgalmainak megítélése tekintetében tanulságos a katolikus akció története, amely a múlt század közepétől jelentősen befolyásolta Európa történetét. Ez különféle pozitív és negatív események hatására kezdődött: az egyház világi hatalma felbomlott Itáliában, és a jelenlét új formáját keresték; visszatértek a liturgia, az egyházatyák, részben a Biblia forrásaihoz, amelyek a romantikus filozófiák és az I. Vatikánumot megelőző és követő munkák hatására az egyháztan átdolgozására vezettek. Az egyház végül is az Actio Catholica létrehozásával válaszolt azoknak, akik a hívőknek a világi életből való kiszorulására rádöbbentek. Ezt az elidegenedést a modern kor érlelte meg: eltávolította a megélt hitet a tudományos munkától vagy a munka világától; mindennek a mai napig viseljük a következményeit. Az Actio Catholica különböző szinteken szerveződött: a nevelés terén minden rendű és fokú iskola létrehozásával, a szociális szférában kooperatív és önszervező formákkal, politikai téren a különböző országok közéletében való részvétellel.

Eközben érlelődött az úgynevezett „laikus teológia”, amely megkísérelte visszaállítani a régi helyükre a világiakat az egyházban, szinte mindig a klérustól vagy a szerzetesektől elvett helyekre. A laikusok így váltak olyanná, akik nem tudták megtenni, amit a klérus tehetett, de megtehették azt, amit a klérusnak nem volt szabad. Nem tartoztak a papi rendhez, és a világban élhettek. A „laikus teológia” felébresztette az egész egyházban a felelősségérzetet, s ez az egyház egész testét átjárta. De nem jutott el olyan mélységekhez, mint a zsinat. Nem arra figyeltek elsősorban, ami megkülönböztetheti egymástól a keresztényeket, mint inkább a közös vonásokra és törekvésekre, meghagyva a különbségeket. Mi volt az a kincs, amelyet mind egyformán kaptak az Úrtól és ami ugyanakkor méltóságuk, emberi tartásuk, reményük forrása volt? Az a legértékesebb dolog, amelyet minden embernek, testvéreiknek szerettek volna továbbadni? Ez a kincs a közösség volt, a *keresztségben nyert méltóság társadalmi kifejeződése*.

Az új egyházi mozgalmak átérzik annak felelőségét, hogy mindenki első vonalban küzd. Bennük a pap úgy gyóntat és úgy miséz, hogy nincs felsőbbrendűségi érzése, az apa és az anya átérzik a szentségek szükségességét, de saját hivatásuk nagyszerűségét is. Ami egybeköti őket, az éppen a keresztség tudata, amelyre hivatásuk alapul, s amely különböző életformában nyilvánulhat meg. A Zsinat volt az, amely a megújító karizmákról beszélt, amelyek minden időben új gyümölcsöket hoztak az egyéni és közösségi élet ezernyi formájában, laikusok és szerzetesek között egyaránt.

Az Úr mindig támasztott egyházában embereket, akiknek volt erejük megújítani az egyház életét és tanúságot tenni szépségéről a világ előtt. Istennek mindig emberekre volt szüksége, hogy megvalósítsák azt, ami mindig új és mindig ősi. Napjainkban is Ő választotta az új közösségeket vezetőit, az apostoli egyház nagy ajándékaként, hogy mindnyájunknak könnyebb legyen megélnie a keresztséget, vonzóbb legyen Krisztussal találkozni és az emberek számára édesebb legyen engedelmeskedni az Ő egyedüli uralmának.